

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

ГАЗІЗОВ Михайло Михайлович

УДК 32: (477) (09) “15/17”

ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ У ЛІТОПИСАХ ДОБИ ГЕТЬМАНЩИНИ

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата політичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор політичних наук, професор
Обушний Микола Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри політології,
директор Центру українознавства
філософського факультету

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Андрусин Богдан Іванович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
директор Інституту політології та права

кандидат політичних наук,
Полтавець Сергій Васильович,
Інститут політичних і
етнонаціональних досліджень
імені І.Ф.Кураса НАН України,
старший науковий співробітник
відділу соціально-політичної історії

Захист відбудеться «24» квітня 2009 року о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «16» березня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.А.Остапенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поступ національної політичної науки на початку ХХІ століття ставить на порядок денний теми, які сприяють здійсненню нових відкриттів у галузі вітчизняної політичної науки, а також інтегрують її у світовий контекст. Політичні ідеї в літописах доби Гетьманщини – тема, котра протягом тривалого часу залишалася поза увагою політологів. Інтерес до доби Гетьманщини, що посилюється з проголошенням незалежності України, спричинив нові наукові дослідження джерел цього періоду. Відтак, до сфери політологічних досліджень потрапляють літописи Самовидця, Г.Грабянки, С.Величка та праця «Історія Русів», актуалізуючи нові наукові пошуки, які стосуються проблем формування і розвитку політичної думки за часів існування Козацької держави, а вивчення міжнародної політики гетьманів може виступати певним внеском у розвиток теорії політичних міжнародних відносин.

Протягом тривалого часу більшість дослідників кваліфікували літописи як синтетичні праці, події в яких подано за хронологічним принципом, що написані з певних суспільних позицій. У працях істориків увага зосереджується на подіях та фактах у ретроспективі. У філософських дослідженнях проводиться аналіз літописів з певних світоглядних позицій. Політологічний аналіз козацьких літописів надає можливість дослідити їх як політичні документи Козацької держави, в яких містяться відомості про тогочасні проблеми державності, ідеологію, правління та політичну владу.

Доцільність вивчення даної теми зумовлюється кількома чинниками. По-перше, дослідження політичних ідей у літописах доби Гетьманщини значною мірою розширює джерельну базу сучасної політичної науки. Дослідники отримують нові тексти для аналізу генезису і розвитку історії національної політичної думки. По-друге, введення козацьких джерел у контекст політичної науки дає змогу представити нові характеристики та визначення аналізу політики й ідеології Козацької держави.

Дослідження політичних ідей козацьких літописів відкриває новий ракурс розуміння ідеї автономності у добу Козацької держави, показує особливості її розуміння літописцями. Аналіз еволюційного розвитку ідеї автономності в ідею незалежності визначається необхідністю глибокого вивчення процесів, що відбуваються після проголошення державної незалежності України.

Більшість досліджень літописів доби Гетьманщини, які проводилися до цього часу, були присвячені історичним, літературним, філософським, правовим, духовним аспектам і проблемам. У даному дисертаційному дослідженні акцент зроблено на історико-політологічному вивченні ідей літописів, визначенні їхнього внеску у становлення і розвиток Козацької держави.

Актуальність означеної теми посилюється й тим, що політичні ідеї, проголошені у літописах доби Гетьманщини, стали тією основою, на якій

формувався подальша національна традиція в Україні, що є важливим як для розуміння сьогодення, так і прогнозування майбутнього.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Наукові проблеми державотворення України», науково-дослідних тем філософського факультету «Філософська та політична освіта в Україні на перетині тисячоліть» (01БФ041-1) та «Дослідження соціокультурних перетворень в історичному досвіді та сьогоденні української спільноти» (06БФ-34-01).

Мета дослідження полягає в історико-політологічному аналізі ідей у літописах Самовидця, Григорія Грабянки, Самійла Величка та в «Історії Русів», зокрема розкритті змісту і сутності ідей державності та автономності України в поглядах гетьманів, у внутрішній і зовнішній політиці тогочасної Козацької держави, а також вивченні визначальних факторів формування виокремлених ідей та їхньої ролі в тогочасних політичних процесах.

З огляду на поставлену мету визначено наступні **завдання дослідження**:

- провести аналіз теоретико-методологічних підходів дослідження літописів доби Гетьманщини та розглянути козацькі літописи як джерела суспільно-політичного характеру;
- з'ясувати зміст та характер політичних відносин, відображених у козацьких літописах, визначити особливості їх інтерпретації у літописах Самовидця і провести аналіз доби Хмельниччини, спираючись на політичну оцінку Г.Грабянки;
- проаналізувати період Козацької державності у політичній інтерпретації С.Величка, зокрема дослідити вироблену ним концепцію козацтва і оцінку політичних ідей гетьманів;
- дослідити ідею автономності у літописах доби Гетьманщини та проаналізувати еволюцію ідеї автономності в ідею незалежності в «Історії Русів».

Об'єктом дослідження є козацькі літописи доби Гетьманщини.

Предметом дослідження є політичні ідеї, пов'язані з розкриттям змісту і розумінням української державності, представлені у літописах Самовидця, Г.Грабянки, С.Величка, праці «Історія Русів», а також їх обумовленість тогочасними політичними процесами.

Методи дослідження. Дисертація ґрунтується на методологічних засадах сучасної політичної науки, зокрема було використано наступні методи: діалектичний з метою розкриття факторів становлення і розвитку змісту козацьких літописів як суспільно-політичних джерел; проблемно-хронологічний з метою дослідження еволюції політичних ідей у літописах визначеної доби; порівняльно-історичний для аналізу політичних ідей різних епох та проведення між ними паралелей; структурно-функціональний для дослідження взаємовпливу політичних ідей на тогочасні політичні процеси, а

також на взаємодію різних станів та верств українського суспільства; контент-аналіз та інтерпретаційний синтез з метою представити аналіз джерел.

Застосування зазначених методів дозволило створити цілісну картину еволюції політичних ідей, що панували в період Козацької держави, від ідеї автономності в ідею незалежності України та дозволили ввести у контекст політології козацькі літописи, які раніше розглядалися як суто історичні джерела гетьманської доби.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що до існуючого визначення літописів як синтетичних творів, побудованих за хронологічним принципом та створених у конкретну історичну добу, додається теза про те, що літописи – це праці суспільно-політичного характеру, котрі творилися у конкретну історичну епоху на замовлення правителів тогочасних державних утворень і відображали їх ідеологічні позиції та визначальні політичні тенденції свого часу. У цьому контексті обґрунтовано ряд положень, які відзначаються науковою новизною та виносяться на захист:

1. Вперше в українській політичній науці обґрунтовується думка про те, що козацькі літописи - це документи, в яких відображено тогочасні політичні інститути і політичні процеси, що дозволяє кваліфікувати їх як джерела суспільно-політичного змісту, джерела політичної думки.

2. На новому теоретичному рівні проведено аналіз літописів Самовидця, Г.Грабянки, С.Величка, що дало можливість виявити генезис ідеї автономності, яка еволюціонує в ідею незалежності в праці «Історія Русів». Наголошується, що особливості інтерпретації ідеї автономності залежали від політичного становища у тогочасній Українській Козацькій державі та власних поглядів певного гетьмана щодо засад зовнішньої та внутрішньої політики.

3. Спираючись на літопис Самовидця, підтверджено позицію, що політичні відносини в епоху Гетьманщини будувалися у системі «гетьман – козацька старшина – козацтво» і визначалися тим, що головні важелі влади знаходилися у руках гетьмана, проте він приймав рішення, зважаючи на думку козацтва, зокрема його старшини. Це є свідченням глибокого демократизму влади у Козацькій державі, відсутності авторитаризму і тиранії.

4. Обґрунтовано думку щодо політичної заангажованості позицій Г.Грабянки, які відобразилися в його оцінках доби Хмельниччини. Зокрема доведено, що літописець був прихильником автономного статусу України під протекторатом Москви.

5. Запропоновано бачення феномену українського козацтва в політичній інтерпретації С.Величка, яке ґрунтується на аналізі політичних ідей українських гетьманів і зумовлене політичними позиціями та переконаннями самого літописця. Наголошується, що С.Величко обґрунтував концепцію «вільної республіки», втіленням якої вважав Козацьку державу, водночас виступаючи прихильником автономного статусу України під протекторатом Москви.

Практичне значення результатів даного дисертаційного дослідження визначається тим, що воно вводить до наукового обігу нові джерела доби Козацької держави - козацькі літописи як такі, що містять певні політичні ідеї. Результати даного дослідження можуть бути використані для проведення інших наукових розвідок, присвячених аналізу доби Гетьманщини. Здобутки дисертації, можуть бути використані у сучасному житті української держави, зокрема, аналіз міжнародної політики гетьманів, може бути використаний при формуванні дипломатичних відносин України.

Систематизований матеріал дисертації може бути використаний при укладанні навчальних програм, написанні підручників, посібників тощо. Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі на філософських, історичних та політологічних факультетах вищих навчальних закладів при укладанні та читанні курсів з політології, історії політичних учень, історії політичної думки України, історії України, українознавства, спецкурсів з історії української політичної думки XIV—XVII століть тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження обговорювалися на засіданнях та науково-методичних семінарах кафедри політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка і були викладені автором та обговорені під час Міжнародних наукових конференцій: «Дні науки філософського факультету – 2007» (Київ, 2007) та «Поведінкові типи в українському соціокультурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій» (Київ, 2007).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 6 наукових праць, з них 4 – у фахових виданнях ВАК України, 2 – у тезах наукових конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний обсяг дисертації складає 169 сторінок, список використаних джерел складає 134 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми, визначаються теоретико-методологічні засади, формулюються об'єкт, предмет, мета і завдання роботи, розкривається наукова новизна і практичне значення результатів дослідження, окреслюється рівень апробації її результатів та структура, подано загальну характеристику наукових публікацій здобувача.

У **розділі I «Стан вивчення та джерела дослідження літописів доби Гетьманщини»** здійснено аналіз літератури та головних джерел за даною темою, визначено стан наукової розробленості проблеми у сучасній політичній науці, здійснено вибір напрямку, загальної методології та основних методів дослідження. Охарактеризовано козацькі літописи як предмет історико-політологічного аналізу, проаналізовано концептуальні засади обґрунтування ідеї автономності у літописах доби Гетьманщини та концепт ідеї автономності в «Історії Русів».

Встановлено, що окремі аспекти козацьких літописів досліджено у працях вітчизняних дослідників минулого і сучасності – М.Андрусяка, Б.Андрусина, В.Антоновича, О.Апанович, Д.Багалія, О.Бердника, І.Борщака, М.Возняка, В.Горського, М.Грушевського, Я.Дзири, Д.Дорошенка, С.Єфремова, Р.Іванченко, Ф.Кирилюка, М.Костомарова, І.Крип'якевича, Ю.Луценка, Ю.Мицика, Д.Наливайка, Г.Нудьги, М.Обушного, О.Оглоблина, Л.Окиншевича, М.Петровського, С.Полтавця, П.Саса, О.Салтовського, В.Смоля, Т.Чухліба, В.Шевчука, Н.Яковенко, А.Яковліва. Праці цих та ряду інших вчених стали теоретичним підґрунтям при написанні дисертації.

Зазначається, що В.Антонович, М.Грушевський, Д.Дорошенко, М.Костомаров, О.Апанович вивчали феномен козацьких літописів у контексті історичного розвитку українського козацтва. У працях цих вчених провідною є характеристика зародження, становлення і розвитку козацтва як державотворчої сили, а не дослідження самих літописів. Натомість О.Бердник, Я.Дзира, С.Єфремов, Р.Іванченко, Ю.Луценко, М.Петровський, В.Шевчук присвятили свої розвідки окремим літописам. Проте ці вчені роблять акцент на літописах як джерелах переважно історичного характеру, надаючи меншого значення їм як працям, що мали суспільно-політичне спрямування. М.Андрусяк, Д.Наливайко, Г.Нудьга, О.Оглоблин, О.Салтовський, С.Полтавець, А.Яковлів акцентують свою увагу на періодах генезису Козацької державності та її суспільно-політичної думки, виділяючи серед розмаїття джерел і праць, які репрезентують світогляд і позиції українських гетьманів і козацькі літописи. Важливі теоретико-методологічні засади вивчення політичної думки доби Гетьманщини містяться у дослідженнях М.Обушного, Ф.Кирилюка, В.Смоля, Т.Чухліба, О.Салтовського, В.Горського.

У розділі ґрунтовно проаналізовано підходи цих дослідників і доведено, що найбільш оптимальним при дослідженні цієї доби є аналіз козацьких літописів як джерел політичної думки. Саме такий підхід із використанням історіологічного методу дає змогу доповнити історію української політичної думки новими працями та збагатити її сучасними висновками, що стали результатом даного дослідження.

Національно-визвольна війна 1648–1654 рр. під проводом гетьмана Богдана Хмельницького надала могутній імпульс для козацького літописання. Відтак, виникнення козацьких літописів не було явищем спонтанним, вони з'являлися на вимогу Козацької держави, як свого часу літописи доби Київської Русі. Початок козацького літописання припадає на другу половину XVII століття, тобто із виникненням Козацької держави. З'ясовано, що розвиток козацького літописання був безпосередньо пов'язаний із тогочасними державницькими процесами. Літописи не лише зафіксували панораму національної історії доби Гетьманщини, а у політичному контексті ці джерела ставили перед собою два визначальних завдання. Перше – дати історичний опис життя української нації у світлі політичної оцінки часу, в який літопис творився. Друге – представити офіційну політику та ідеологію Козацької держави певного періоду, саме того, в який літопис писався.

Традиційно козацькими вважають три літописи – Самовидця, Г.Грабянки, С.Величка. Проте ці літописи суттєво відрізняються один від одного. Якщо перші два репрезентують добу розквіту Козацької держави, містять ідеї часів, коли цей розквіт почав поступово переростати в Руїну, то літопис С.Величка є джерелом, у якому представлено осмислення низки політичних категорій, актуальних для тогочасної Козацької держави. «Історія Русів» не є козацьким літописом, але цей твір тісно пов'язаний з політичними ідеями козацьких літописів. Перш за все, цей зв'язок вбачається у тому, що тут не лише осмислено політичні ідеї козацького літописання у нові часи, а й резюмовано його здобутки з огляду на нову історичну ситуацію.

Аргументовано, що творці літописів обстоювали автономний статус Козацької держави під протекторатом іншої, як правило Росії. Зазначено, що у літописах простежуються прояви авторської позиції, адже і Самовидець, і Г.Грабянка були визначними діячами свого часу, активними учасниками політичного процесу, тому прагнення представити офіційну ідеологію Козацької держави синтезувалося із вираженням власної політичної позиції. Звичайно, що ці позиції фактично були ідентичними, крім того, що інколи мислителі прагнули засвідчити своє ставлення до того чи іншого гетьмана.

Визначено, що головне політичне завдання літопису Самовидця – представити політичні ідеї, котрі були визначальними для Козацької держави наприкінці XVII століття. Літопис Самовидця, про що свідчить як оцінка ним історичних подій, так і низка теоретичних висновків, має характер офіційного козацького літопису, тобто відображає позиції Козацької держави та її гетьманів часів творення джерела. Самовидець намагається дати об'єктивну оцінку політичної діяльності Б.Хмельницького. Національно-визвольну війну під проводом гетьмана Самовидець оцінює з політичних позицій української шляхти, виступаючи захисником її політичних інтересів.

Аналіз літопису Г.Грабянки «Дії превеликого і від початку поляків найкривавішого небувалого брану Богдана Хмельницького, гетьмана Запорозького, із поляками, за найясніших королів польських, Владислава, потім і Казимира, який відправлявся в році 1648 і за літ десять після смерті Хмельницького не закінченого. З різних літописців і із діаріуша, на тій війні писаного, у місті Гадячу, працею Григорія Грабянки зібрано і свідченнями самобутніх старожилів утверджено. Року 1710» засвідчує, що тут представлено іншу політичну ідею. Автор не лише прагне нагадати про події війни Б.Хмельницького, про ті права та вольності, котрі він виборов для України та необхідності дотримуватися їх, а й актуалізує головні ідеї гетьмана у нові часи. Г.Грабянка виступає виразником ідеології Козацької держави у часи після І.Мазепи, коли головною політичною ідеєю була ідея автономності.

Визначено, що суть політичної позиції літопису Г.Грабянки зводиться до утвердження необхідності існування в Україні гетьманського устрою на правах автономії під протекторатом Росії. Запропоновано таку позицію Г.Грабянки назвати колаборантською, оскільки вона витримана у дусі імперіалістичної доктрини російського царизму. Така позиція є фактично безальтернативною та

єдино правильною в інтерпретації Г.Грабянки. Водночас, говорячи про автономний статус України, літописець наголошує на тому, що українці – народ, котрий має такі ж самі права на власний розвиток, як і інші народи. Більшість історичних подій у цій праці висвітлено суто з політичних позицій, тому літопис Г.Грабянки можна вважати політичним трактатом із чітко вираженою політичною ідеєю. Він не ставить собі за мету відобразити політичну історію України, а намагається представити певну політичну позицію, суть якої полягає в утвердженні необхідності російського протекторату над Україною.

Літопис С.Величка «Сказання про війну козацьку з поляками, що через Зіновія Богдана Хмельницького, гетьмана військ Запорозьких, вісім літ точилася, а близько дванадцяти літ тяглася з іншими державами у поляків, якою він, Хмельницький, при всесильній Божій помочі, з козаками і татарами з тяжкого лядського іга вибився і під великодержавне пресвітлого монарха Олексія Михайловича володіння добровільно піддався» складається з двох книг, котрі охоплюють події 1648–1700 років. Друга книга має власний заголовок «Повість літописна про малоросійські та частково інші події, зібрані і тут описані», окрему передмову, розподіл за розділами. У першій книзі висвітлено події 1648–1659 років, у другій – 1660–1700 років.

У роботі стверджується, що С.Величко вбачає ідеальний суспільний лад у вільній республіці, де кожен з її членів має право бути вільним у своїх діях і вчинках, хоча і підпорядковується загальній дисципліні. Важливо, що кожен член такого суспільства має право голосу.

У розділі визначено, що в праці «Історія Русів» відбувається своєрідний розвиток політичних ідей літописів Самовидця, Г.Грабянки, С.Величка, зокрема розвиток ідеї автономності в ідею незалежності, а також набуває актуальності ідея політичних прав і свобод русько-українського народу, проголошуються ідеї антитиранії та з'являються виступи проти асиміляторської політики держав, що намагалися поглинути Малу Росію, перш за все Росії.

Обґрунтовано, що на відміну від літописів Самовидця, Г.Грабянки, С.Величка, «Історія Русів» представляла не офіційну позицію існуючої держави, а навпаки – була працею з яскраво вираженою опозиційністю та антиімперіалістичним спрямуванням. Визначальною в творі є ідея про права та вольності не стільки козацької старшини, скільки всього українського народу, не зважаючи на його суспільне і соціальне розшарування. Ідеї сарматизму, толерантного ставлення до народів, негативне ставлення до тиранії, асиміляторської політики монархів та урядів є яскравим свідченням того, що у праці розвивається ідея рівноправності та братерства між слов'янськими народами, що була популярною у тогочасній європейській спільноті. А ідеї вільнодумства, антимонархізму, антидеспотизму ставлять «Історію Русів» в один ряд із найбільш прогресивними політичними трактатами тогочасної Європи, котрі засвідчили її демократизацію. У політичному відношенні «Історія Русів» стала кроком уперед, оскільки визначена нею у політичному

контексті ідея незалежності України склала ідеологічну основу для національно-визвольних змагань українського народу у ХІХ—ХХ століттях.

У розділі II «Аналіз політичних відносин у козацьких літописах» досліджується інтерпретація політичних відносин доби Хмельниччини у літописах Самовидця і Г.Грабянки. Визначено, що політичні відносини правителя і народу у літописах Самовидця та Г.Грабянки є однією з визначальних ідей.

Констатується, що Самовидець звертається до подій національно-визвольної війни 1648–1654 рр. під проводом Б.Хмельницького з метою актуалізувати давні права та вольності козацтва, відродити їх у нову добу. У джерелі проявляються риси незгоди з політикою утисків щодо України. Самовидець ще не заявляє про це відкрито, але наводить низку фактів, котрі свідчать про акцентування уваги на політичному тиску з боку Москви. Проте загалом його ставлення до російського царя визначено як позитивне. Самовидець, згадуючи статті Б.Хмельницького, наголошує на необхідності дотримуватися їх. Зокрема, наголошує на правах козацької еліти, а реєстрове козацтво, на його думку, повинно посісти шляхетний стан. У літописі Самовидця відносини, представлені у системі «гетьман – козацька старшина – козацтво», мають яскраво виражений політичний характер. Саме через призму аналізу відносин між головними дієвими станами Козацької держави, а також ставлення автора до кожного із цих станів визначається політична позиція літопису, ті офіційні засади Козацької держави, котрі він був покликаний представити.

Літопис Самовидця містить відомості про розгортання національно-визвольного повстання під проводом Б.Хмельницького, котре переростає у масштабну війну, а також надає аналіз політичним відносинам між гетьманом і козацтвом, українськими правителями та володарями інших держав у системі міжнародної політики. Автор з'ясовує причину національно-визвольної війни 1648—1654 рр., вказуючи, що повстання українського народу зумовили негативні політичні, економічні, релігійні та культурні відносини між Україною та Польщею, зокрема пригнічення з боку Польщі.

Великого значення у літописі приділено опису та аналізу гетьманських міжусобиць, виявів колоніальної політики Російського царизму щодо України, політиці наступників Б.Хмельницького. Наразі політичні уподобання Самовидця найбільшим чином виявляються в його оцінці діяльності гетьманів. Втіленням ідеального правителя є для Самовидця гетьман Богдан Хмельницький. Літописець надає цілком позитивну оцінку його діяльності, схвально пише про військові кампанії гетьмана, його переговори з іншими державами. Водночас Самовидець не акцентує увагу на тому, що Б.Хмельницький очолив боротьбу народу, котра переросла у визвольну війну проти польської шляхти, тобто став на чолі не локального змагання, а масштабного, котре мало значний резонанс у всій тогочасній Європі. Самовидець не ігнорує цього факту, але й не надає йому визначального значення. Високо оцінюючи політичну діяльність Б.Хмельницького,

літописець достатньо помірковано говорить про нього як про вождя та полководця. Така позиція автора літопису має бути пояснена тим, що гетьман Б.Хмельницький провадив свою діяльність, спираючись на широкі верстви народу. Зрозуміло, що без участі народу національно-визвольна війна була б неможливою. Гетьман відстоював інтереси простого народу, котрий був головною рушійною силою очолюваних ним змагань. А Самовидець виступав послідовним виразником інтересів козацької старшини. Тому з огляду на такі його позиції можна говорити про те, що Самовидець не був цілком об'єктивним в оцінці постаті Б.Хмельницького, оскільки загалом засуджував участь посполитого люду у національно-визвольній війні, що підтримував гетьмана. Автор літопису категорично не сприймав ідею про злиття посполитих, простого люду з козацтвом в одну військову силу чи стан.

У роботі зазначено, що негативна оцінка діяльності гетьмана І.Виговського Самовидцем обумовлюється орієнтацією гетьмана на співпрацю з Річчю Посполитою, а не з Росією. Ігнорування Самовидцем таких позицій І.Виговського свідчить про те, що він не був прихильником ідеї князівства Руського, котру відстоював гетьман, а також не поділяв його поглядів щодо реформування влади в Україні. Відносини І.Виговського з Річчю Посполитою Самовидець подає як такі, що спрямовані на повне підпорядкування їй України. Насправді ж І.Виговський наголошував на необхідності відновлення тієї структури Речі Посполитої, котра існувала до війни під проводом Б.Хмельницького. Тобто, йшлося про конфедерацію трьох народів у складі однієї держави, де кожен конфедерат мав рівні права й вольності. Таким був політичний ідеал І.Виговського. Ставлення Самовидця до І. Виговського, П.Тетері, П.Дорошенка, Д.Многогрішного є виключно негативним через їхні симпатії та союзи з Польщею. Самовидець відразу заявляє про себе як виразника зовсім іншої політичної ідеології. Він дає позитивну оцінку діяльності таких гетьманів і козацьких ватажків, як Я.Сомко, І.Золотаренко, І.Богун, котрі були прихильниками союзу з Московією, відстоюючи при цьому автономний статус Козацької держави, виступаючи за збереження її давніх прав і вольностей. Самовидець прагне відобразити ідеологію І.Мазепи. Завершення літопису цілком витримане у дусі політики останнього, про що свідчить різка негативна оцінка І.Самойловича.

Аналіз феномену Хмельниччини та гетьманату як основного політико-правового інституту тієї доби, є центральною проблемою літопису Г.Грабянки. Саме через висвітлення зазначених проблем у літописі аналізуються його політичні погляди та суспільне кредо. Перш за все наголошено на тому, що Г.Грабянка є послідовним прихильником автономного статусу України під протекторатом іншої держави, зокрема Росії. Заслуговує на увагу запропонований літописцем метод обґрунтування необхідності автономного статусу України під протекторатом Москви, в основу якого було покладено історіологічний підхід.

У літописі Г.Грабянка надає власну оцінку політичної діяльності Б.Хмельницького, а також робить аналіз джерел, у яких було написано про

гетьмана його попередниками. Центральна ідея, навколо якої літописець аналізує Хмельниччину, - це з'ясування причин національно-визвольної війни під проводом Б.Хмельницького. На думку Г.Грабянки, головною причиною війни з поляками є польські утиски українського народу. Г.Грабянка наголошує на тому, що Хмельницький об'єднав козацтво в єдину військову та політичну силу. У літописі послідовно утверджується думка про те, що геополітика завжди була важливою складовою політичного мислення Б.Хмельницького. Визначено, що можна простежити зародження формування національної геополітики у політичних ідеях гетьмана. Підписані Б.Хмельницьким і російським царем Олексієм Михайловичем «Договірні статті із російським царем Олексієм Михайловичем» від 13 березня 1654 року (так звані Березневі статті) проголошують встановлення Козацької держави при підпорядкуванні царю, утверджують скерованість проти Польщі. Б.Хмельницький розглядав цю угоду виключно як військовий союз.

У розділі III «Ідея козацької державності у політичній інтерпретації С.Величка» аналізуються політична інтерпретація позицій українських гетьманів та козацтва С.Величком. Політична оцінка діяльності українських гетьманів, аналіз їх позицій щодо розбудови Козацької держави, погляди на інститут гетьманства і стосунки з іншими державами є тими критеріями, у світлі яких найповніше відображається аналіз С.Величком доби козацької державності. Висвітлення цих поглядів мислителя представлено у його літописі.

У роботі стверджується, що політичні погляди С.Величка не можна назвати загальнодемократичними, бо він дуже часто негативно висловлюється про чернь, тобто тих, хто не належать до козацтва, водночас він не захищав й інтересів козацької старшини. Мислитель є виразником суспільних інтересів козацтва як стану загалом, тобто тієї соціальної верстви, котра була рушійною у національно-визвольних змаганнях, захищала демократичні права та вольності. На погляд С.Величка, ідеальний суспільний лад – вільна республіка, де кожен її член має право бути вільним у своїх діях і вчинках, хоч і підпорядковується загальній дисципліні. Важливо, що кожен член такого суспільства має право голосу. Втіленням такої суспільної структури була Запорозька Січ, а ідеальним виразником поглядів С.Величко вбачав козацького ватажка Івана Сірка.

Політична ідея твору С.Величка є патріотичною за своєю суттю. Водночас він закликає поважати права інших народів, навіть поляків і татар, з котрими українські гетьмани вели численні війни. Також із пошаною ставиться до всіх монархів, включаючи російського царя, польського короля, турецького султана, що свідчить про його суто позитивне відношення до інституту вищої влади правителя у державі. Власне, такою була вимога тогочасної політичної етики, від котрої автор літопису намагається не відступати. Політичним ідеалом, втіленням найкращого суспільного організму для С.Величка була Запорозька Січ.

Зазначено, що політичні уподобання автора та позиції офіційної гетьманської влади є домінантними в аналізованому літописі і зроблено

висновок про те, що мислитель відстоював яскраво виражену автономічно-державницьку концепцію, що була характерна для тогочасної Козацької держави.

Історія гетьманських правлінь – це історія інституту гетьманства і Козацької держави, а також України загалом у баченні автора літопису. В інтерпретації С.Величка гетьман П.Конашевич-Сагайдачний є фундатором державницької традиції та інституту гетьманства. Його особлива заслуга полягає у тому, що він зміг перетворити стихійне козацьке військо у регулярне військове угруповання. Важливою заслугою гетьмана був також категоричний виступ проти унії. Складовою його політики було проголошення ідеї про те, що Русь-Україна повинна триматися прадавньої православної віри. Гідним продовжувачем справи П.Конашевича-Сагайдачного, на думку С.Величка, був гетьман Б. Хмельницький. В оцінці автора літопису він є найбільш яскравим і послідовним речником української національної ідеї, втіленням ідеального правителя. С.Величко прагне дати об'єктивну оцінку постаті Б.Хмельницького, посилаючись на колосальну низку джерел. У дисертації наголошується, що ця об'єктивність є умовною, оскільки літописець писав свій літопис фактично для того, аби актуалізувати ідеї гетьмана, тому його постать заздалегідь мислилася не лише як центральна, а й як найбільш позитивна серед пантеону козацьких лідерів. Документальні свідчення, зокрема листи, універсали, угоди тощо використовуються С.Величком для того, щоб факти, представлені ним у літописі, а головне – його оцінки та думки були більш переконливими. Крім того, вони покликані пояснити головні ідеї вчинків Б.Хмельницького, підтвердити їх доцільність і правомірність.

Аналізуючи політичну діяльність Ю.Хмельницького, С.Величко прагне дати вичерпну інформацію про нього, детально описує та коментує всі його дії та вчинки, особливо прояви злості, жорстокості, нерозважливості, що шкодить діяльності гетьмана. Значення літопису С.Величка полягає і в тому, що він єдиний із літописців, хто описав Глухівську битву. Якщо Самовидець і Г.Грабянка давали суто негативні оцінки діяльності І.Брюховецького, то у С.Величка вони неоднозначні, часто протилежні. С.Величко недаремно подає розповідь про нараду І.Брюховецького зі старшиною щодо того, як вигнати з України російських воєвод. Це свідчить про те, що він позитивно оцінює спротив гетьмана проти російського засилля в Україні. Водночас С.Величку дуже близькі ідеї «неутральності», тобто незалежності України, котрі відстоював П.Дорошенко. Але українське суспільство того часу було не готове прийняти ці ідеї, воно було політично нестабільним. Бідою для України вважає С.Величко появу самоназваних гетьманів, для котрих визначальною метою є влада. Таким літописець вважає зокрема П. Суховія. С.Величко протиставляє політичну лінію П.Дорошенка діяльності інших гетьманів, таких як Я.Сомко, І.Брюховецький, П.Суховій, Д.Многогрішний, котрі ігнорували старі козацькі права і звичаї. С.Величко вважає, що винуватцями руїни Правобережної України були дві сторони – турецька та російська разом із гетьманом І.Самойловичем. У літописі С.Величка козацький ватажок Іван Сірко

оцінюється цілком позитивно. В інтерпретації літописця він є символом ідеального і зразкового козака, воїна, а не державного стратега.

У дисертаційному дослідженні доводиться, що ставлення до козацтва у літописі С.Величка, як це характерно для доби Гетьманщини, має так званий козакоцентричний характер. Така позиція літописця є не випадковою, а цілком природною та закономірною, адже саме завдяки козацтву згуртувався український народ у своїй боротьбі за національне визволення. С.Величко виражає загальнокозацькі позиції, захищає інтереси простого козацтва, а не лише старшини. Саме козацтво С.Величко вважає головною рушійною силою національно-визвольної боротьби українського народу під проводом Б.Хмельницького та розвитку Козацької держави.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичні узагальнення і спроба нового вирішення наукової проблеми, що виявляється у з'ясуванні та політологічному аналізі факторів становлення, сутності та особливостей політичних ідей доби Гетьманщини.

На основі вивчення та аналізу літописів доби Гетьманщини автором зроблені наступні висновки:

1. Дослідження козацьких літописів доби Гетьманщини дає підстави вважати, що літописи – це синтетичні твори, побудовані за хронологічним принципом, створені у конкретну історичну добу з певною суспільно-політичною метою.

Літописи мають державницьке значення. Вони представляють політику Козацької держави у певний період її існування, репрезентують політичні позиції їх авторів, зокрема Самовидця, Г.Грабянки, С.Величка, надають оцінку політичної діяльності різних історичних діячів, зокрема гетьманів.

З огляду на це козацькі літописи можна розглядати як джерела суспільно-політичного змісту. Козацькі літописи доби Гетьманщини як джерела політичної думки не лише надають історичний опис життя української нації у світлі політичної оцінки часу, в який літопис творився, а й відображають офіційну політику та ідеологію Козацької держави певного періоду.

2. Головна політична ідея літописів Самовидця та Г.Грабянки – ідея автономності Козацької держави. У цих джерелах присутнє детальне і ґрунтовне розуміння даної політичної категорії, пояснення її сутності. Автори літописів обґрунтовували думку про те, що автономний статус Козацької держави є найбільш оптимальним для її існування в той історичний період. Самовидець і Г.Грабянка не були прихильниками залежності України від іншої держави, а вбачали її рівноправним партнером із державою-протектором. Союз між ними мислився перш за все як союз військовий, союз вільного з вільним і рівного з рівним. Автори літописів послідовно акцентували увагу на необхідності відродження та збереження давніх прав і вольностей українського народу.

Самовидець політичний статус України вбачає виключно під протекторатом іншої держави, розглядаючи можливості російського, турецького, польського, шведського протекторату. Найбільш ефективним він вважає російський або шведський протекторат, до польського ставиться негативно, про що свідчить послідовна критика ним діяльності гетьмана І.Виговського. Політичні симпатії та антипатії Самовидця репрезентують мислення козацької старшини, а головною політичною ідеєю проголошується ідея автономності.

Політична позиція Г.Грабянки витримана у дусі імперіалістичної доктрини російського царизму. Він є абсолютним прихильником протекторату Москви над Козацькою державою. Літопис Г.Грабянки є не стільки історичним твором, скільки багато в чому політичним трактатом. Його метою є не відображення політичної історії України, а представлення певної політичної позиції, суть котрої визначається утвердженням необхідності російського протекторату над Україною. Важлива риса політичного світогляду Г.Грабянки – усвідомлення державної традиції України від скіфів через Київську Русь до Козацької держави. Таким чином, Козацька держава представлена ним як спадкоємиця давніх державницьких традицій.

Літописи Самовидця і Г.Грабянки є політико-державницькими джерелами доби Гетьманщини, що утверджують ідею української автономії, відображають провідні інтереси українського суспільства, зокрема козацької еліти. Концепція політичних відносин, зокрема правителя і народу, сформована у козацьких літописах Самовидця і Г.Грабянки, базувалася на суспільно-політичних традиціях Київської Русі. Водночас вона є породженням і політичним продуктом Козацької держави, відображенням позицій і поглядів не лише самих літописців, а й тих правителів, на замовлення яких писалися літописи.

Надаючи оцінку феномену Хмельниччини, Г.Грабянка виступає послідовним прихильником автономного статусу України під протекторатом іншої держави, зокрема Росії. Літописець надає власну політичну оцінку Хмельниччини, представивши систему політичних позицій і державного мислення Б.Хмельницького. Він стоїть на тому, що гетьман був творцем Козацької держави зі статусом автономії під протекторатом іншої держави. Г.Грабянка надає власне бачення інституту гетьманства, політичну оцінку діяльності інших видатних постатей, котрі сприяли стабільності держави, дбали про її монолітність та єдність, а також представляє власну політичну оцінку доби Хмельниччини.

3. Через політичну оцінку діяльності українських гетьманів, характеристику їх позицій щодо розбудови Української Козацької держави, погляди на інститут гетьманства і стосунки з іншими державами найповніше відображається аналіз доби козацької державності С.Величком. Загалом історія інституту гетьманства в інтерпретації літописця безпосередньо пов'язана з посталями тих гетьманів, котрі у певні історичні періоди стояли на чолі Козацької держави. Історія гетьманських правлінь – це історія інституту

гетьманства і Козацької держави, а також України загалом у баченні автора літопису.

У літописі С.Величка представлено аналіз політичної діяльності ряду українських гетьманів. Цей аналіз репрезентує суспільно-політичні позиції самого літописця та офіційну ідеологію тогочасної Козацької держави. Центральна постать літопису, котрій дано найбільш позитивну оцінку, – гетьман Б.Хмельницький. С.Величко цілком позитивно пише про діяльність гетьмана, зокрема здобуті ним права та вольності для Козацької держави вважає головним політичним здобутком. Союз Б.Хмельницького із московським царем оцінюється С.Величком позитивно, як єдино можливий вихід у тогочасній політичній ситуації. С.Величко засуджує гетьманів, котрі стояли на пропольських позиціях, зокрема І.Виговського, а також тих, які своєю діяльністю сприяли підкоренню України Росії.

С.Величко є послідовним прихильником автономного статусу України під протекторатом Росії, але не цілковитої залежності від неї. Ідея українського козацтва, зокрема аналіз його політичної діяльності та історичної ролі у літописі С.Величка є визначальною. Український літописець стоїть на загальнокозацьких позиціях, тобто виступає виразником інтересів не козацької еліти, а всього козацтва загалом. Для нього інтереси простого козацтва є такими ж важливими, як і інтереси старшини та гетьманів. Така позиція свідчить про демократичні тенденції у літописі С.Величка, його прагнення бути дійсно близьким до українського народу, складовою частиною якого він і бачить козацтво. Головна історична роль козацтва, за Величком, полягає у тому, що воно здатне творити і розбудовувати разом із «козакоруським» народом власну державу. Всі події з історії діяльності козацтва подаються у світлі цієї ідеї.

Ставлення до козацтва у літописі С.Величка, як це характерно для доби Гетьманщини, має так званий козакоцентричний характер. Така позиція літописця є не випадковою, а цілком природною та закономірною. Адже саме завдяки козацтву згуртувався український народ у своїй боротьбі за національне визволення. Саме козацтво С.Величко вважає головною рушійною силою національно-визвольної боротьби українського народу під проводом Б.Хмельницького та розвитку Козацької держави.

4. Політичні ідеї, представлені у козацьких літописах доби Гетьманщини, актуалізують низку проблем, котрі характеризують ідеологію та політику тогочасної Козацької держави. Передусім, літописи Самовидця, Г.Грабянки, С.Величка обґрунтовують ідею автономності, визначаючи її як найбільш прийнятну для України. Логічним продовженням козацьких літописів, з одного боку, і новим явищем в історії політичної думки, з іншого – є праця «Історія Русів», у якій підсумовуються здобутки козацького літописання і надається їх переосмислення з огляду на нову політичну ситуацію. Новизна цієї праці, перш за все, визначається еволюцією ідеї автономності України, що була визначальною для літописів, в ідею незалежності. Саме «Історія Русів» стала одним із політичних маніфестів національного відродження України у ХІХ столітті.

Загалом характер політичних ідей літописів доби Гетьманщини можна визначити як обстоювання автономного статусу Козацької держави під протекторатом іншої держави. Проте саме з ідеї автономності еволюціонує ідея незалежності України. Політичні ідеї козацьких літописців стали ідеологічною основою для формування української незалежної політики у наступні епохи, зокрема у добу національного відродження України у ХІХ—ХХ століттях.

Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

1. Газізов М. М. Ідея автономності у літописах доби розквіту Козацької держави / М.М. Газізов // Політологічний вісник: Збірник наукових праць. – 2007. – Вип. 23. – С. 72—84.
2. Газізов М. М. Політична концепція Самійла Величка / М. М. Газізов // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – 2007. – Випуск 36. – С.647–653.
3. Газізов М. М. «Історія Русів» – політичний маніфест відродження ідеї незалежності в посткозацьку добу / М. М. Газізов // Політологічний вісник: Збірник наукових праць. – 2007. – Вип. 24. – С.117–126.
4. Газізов М. М. Доба Хмельниччини в політичній оцінці Г.Грабянки / М.М. Газізов // Політичний менеджмент: Український науковий журнал. – 2007. – № 4(25). – С. 143–152.
5. Політичні ідеї Козацької держави у літописі Самійла Величка: матеріали доповідей та виступів Міжнародної наукової конференції ["Дні науки філософського факультету – 2007"], (Київ, 18—19 квітня 2007 року) / Київський національний університет імені Т.Шевченка – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – Ч. III. – 169 с.
6. Літопис Самійла Величка про основні поведінкові типи українських гетьманів: матеріали доповідей та виступів Міжнародної наукової конференції ["Поведінкові типи в українському соціокультурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій"], (Київ, 25 жовтня 2007 року) / Київський національний університет імені Т.Шевченка – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. – Ч. II. - 383 с.

АНОТАЦІЇ

Газізов М. М. Політичні ідеї у літописах доби Гетьманщини. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. - Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. - Київ, 2009.

Дисертація присвячена аналізу політичних ідей у літописах доби Гетьманщини: літописах Самовидця, Г.Грабянки, С.Величка, «Історії Русів».

Аналізуються стан вивчення та джерела дослідження літописів доби Гетьманщини, зокрема розглядаються козацькі літописи як предмет історико-політологічного аналізу. Особливу увагу звернено на дослідження ідеї автономності у літописах доби Гетьманщини, а також проаналізовано еволюцію ідеї автономності в ідею незалежності в «Історії Русів». На основі історико-політологічного аналізу джерел дається оцінка політичним відносинам у козацьких літописах, визначаються особливості їх інтерпретації у літописі Самовидця. Аналізується доба Хмельниччини в політичній оцінці Г.Грабянки та Козацька державність у політичній інтерпретації С.Величка.

У дисертації стверджується, що політичні ідеї, представлені у козацьких літописах доби Гетьманщини, відображають і характеризують ідеологію та політику тогочасної Козацької держави. Зміст політичних ідей літописів доби Гетьманщини можна визначити як обстоювання автономного статусу Козацької держави під протекторатом іншої держави.

Ключові слова: літописи доби Гетьманщини, політичні інститути та відносини доби Гетьманщини, Козацька держава, політичні ідеї, ідея автономності, ідея незалежності, протекторат, державотворчі традиції, українське козацтво, державна ідеологія.

Газизов М. М. Политические идеи в летописях эпохи Гетманщины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки.- Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. - Киев, 2009.

Диссертация посвящена анализу политических идей в летописях эпохи Гетманщины. Акцент сделан на политической составляющей летописей эпохи Гетманщины, то есть летописей Самовидца, Г.Грабянки, С.Величка, «Истории Русов», и политических идеях, представленных в них. Анализируется состояние изучения проблемы и источники для исследования летописей эпохи Гетманщины, рассматриваются казацкие летописи как предмет политологического анализа. Впервые в украинской политической науке на основе историко-политологического анализа казацкие летописи определяются как важный элемент украинской политической мысли и квалифицируются как источники социально-политического характера. Казацкие летописи эпохи Гетманщины, как источники политической мысли, не только включали историческое описание жизни украинского народа в свете политической оценки времени, когда создавалась летопись, но и отображали официальную политику и идеологию Казацкого государства определенного периода.

На основе политологического анализа источников дана оценка политическим отношениям в казацких летописях, определяются особенности интерпретации политических отношений в летописи Самовидца. Основная политическая идея летописей Самовидца и Г.Грабянки – идея автономности Казацкого государства. В этих источниках присутствует глубокое и

основательное понимание данной политической категории, объяснение ее содержания. Авторы летописей отстаивали мысль о том, что автономный статус Казацкого государства есть наиболее оптимальным для ее существования в тот исторический период. Самовидец и Г.Грабянка не были сторонниками зависимости Украины от другого государства, а видели ее как равноправного партнера государства-протектората. Союз между ними рассматривался как прежде всего, как союз военный, союз вольного с вольным, равного с равным. Авторы последовательно акцентировали внимание на необходимости возрождения и сохранения давних прав и вольностей украинского народа.

Исследуется политическая оценка Г.Грабянки эпохи Хмельниччины, сделано акцент на политической заангажированности его позиций. Определено, что летописи Самовидца и Г.Грабянки можно рассматривать как источники политико-государственного содержания эпохи Гетманщины, в которых утверждаются идеи украинской автономности, отображаются ведущие интересы украинского общества, в частности казацкой элиты. Характер отношений между правителем и народом, отраженный в летописях Самовидца и Г.Грабянки, формировался на общественно-политических традициях Киевской Руси. Также он выступает продолжением и политическим продуктом Казацкого государства, отражением позиций и взглядов не только самих летописцев, а и тех правителей, под заказ которых писались летописи.

Дано видение системы Казацкой государственности в политической интерпретации С.Величка. Акцент сделано на особенностях анализа политических отношений украинских гетьманов С.Величком, что определено политическими позициями и убеждениями самого автора. В работе исследовано видение феномена украинского казачества, его политико-исторической роли в интерпретации С.Величка. Отмечено, что отношение к козацтву в летописи С.Величка, как это характерно для периода Гетманщины, носит так называемый казакоцентрический характер. Такая позиция автора не случайна, а целиком природна и закономерна. Именно благодаря козацтву украинский народ объединился в борьбе за свое освобождение. Козацтво С.Величко считает главной движущей силой национально-освободительной борьбы украинского народа под предводительством Б.Хмельницкого и развития Казацкого государства.

В работе обращено внимание на исследование идеи автономности в летописях эпохи Гетманщины, а также проанализировано эволюцию идеи автономности в идею независимости в «Истории Русов». Так, исследуется генезис идеи автономности в интерпретации Самовидца, Г.Грабянки, С.Величка, что в «Истории Русов» эволюционирует в идею независимости.

В диссертации говорится, что политические идеи, представленные в казацких летописях эпохи Гетманщины, поднимают ряд вопросов, которые характеризуют идеологию и политику Казацкого государства. В казацких летописях анализируются политические отношения эпохи Гетманщины, что показано на примере интерпретации деятельности гетманов Б.Хмельницкого,

И.Виговского, П.Дорошенка, Ю.Хмельницкого, И.Самойловича, И.Скоропадского, И.Сирка и др.

Отмечено, что эпоха Хмельниччины, ее анализ и оценка составляют главный предмет исследования казацких летописей. Через призму этих исторических событий они актуализируют политические идеи Б.Хмельницкого в новую эпоху. Сделано вывод, что суть политических идей летописей эпохи Гетманщины можно определить как утверждение автономного статуса Казацкой державы под протекторатом другого государства. Идея автономности эволюционирует в идею независимости Украины. В работе определено, что политические идеи казацких летописей стали идеологической основой для формирования украинской независимой политики в последующие эпохи.

Ключевые слова: летописи эпохи Гетманщины, политические институты и отношения времен Гетманщины, Казацкая держава, политические идеи, идея автономности, идея независимости, протекторат, государственные традиции, украинское казачество, государственная идеология.

Gazizov M.M. Political Ideas in the Chronicles of the Hetmanschyna Period. – Manuscript.

Thesis for the title of candidate of political science, speciality 23.00.01 – theory and history of political science. - National Pedagogical Dragomanov University. - Kiev, 2009.

Dissertation is devoted the analysis of political ideas in the chronicles of period of hetmanschyny: chronicles of Samovidcya, G.Grabnyanki, S.Velichka, «History of Russes», and political ideas, presented for them. Analysed study and source of research of chronicles of time of hetmanschyny, cossack chronicles as article of politological analysis are in particular examined. Special attention appeal on research of idea of autonomy in the chronicles of time of hetmanschyny, and also the evolution of idea of autonomy is analysed in the idea of independence in «History of Russes». On the basis of historical-politological analysis of sources the estimation of political relations is given in cossack chronicles, the features of interpretation of political relations are determined in the chronicle of Samovidcya. An accent is done on the analysis of period of Khmelnychchyny in the political estimation of G.Grabnyanki and Cossack state system in political interpretation of S.Velichka.

It becomes firmly established in dissertation, that political ideas of hetmanschyny presented in cossack chronicles, lift the row of problems which characterize ideology and policy of the of that time Cossack state. Character of political ideas of chronicles of period of hetmanschyny can be defined as defending of autonomous status of the Cossack state under the protectorate of other state.

Keywords: chronicles of the Hetmanschyna period, political institutes and relations of times of the Hetmanschyna period, Cossack state, political ideas, idea of autonomy, idea of independens, protection, state building tradition, Ukrainian kozatstvo, state ideology.